

Zkušenosti se vzděláváním dospělých na PdF UP v Olomouci

Experience of lifelong education at PdF UP Olomouc

Alena Opletalová

Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Celoživotní vzdělávání, celoživotní učení, další vzdělávání učitelů, pedagogické studium učitelů

Lifelong education, lifelong learning, further training teacher, teacher's study

Príspevek je venovaný teoretickým východiskům dalšího vzdělávání dospělých. Dále pak charakterizuje systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků na PdF UP v Olomouci. V empirické části jsou uvedeny výsledky evaluace u programu dalšího vzdělávání učitelů „Pedagogického studia učitelů všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů SŠ“.

Benefit is paid to theoretic resource in lifelong education. It characterizes system of lifelong education of teachers at PdF UP Olomouc too. In empirical part are stated results of evaluation by program further training teachers „Teacher's study of generally educational and technical subjects at high school.

1 Úvod

Vzdělávání dospělých je velmi širokým a v literatuře různě užívaným pojmem, přičemž může zahrnovat buď základní školní vzdělání (které získávají lidé až v dospělém věku) nebo častěji tzv. další vzdělávání. Další vzdělávání je v andragogickém pojetí obvykle pojímáno jako zájmové, občanské nebo další profesní vzdělávání.

V současnosti řada českých vysokých škol realizuje široké spektrum vzdělávacích aktivit v rámci vzdělávání dospělých. Tento stav však stále ještě neodpovídá skutečným potřebám společnosti s ohledem na proměňující se požadavky trhu práce. V praxi ovšem existuje mnoho příležitostí ke zlepšení úrovně v této oblasti. Tlak omezených finančních a časových zdrojů však nutí vedení škol k plánování rozvoje pracovníků ke snaze o jich **efektivní využívání**.

Kvalitou (vzdělávacích procesů, vzdělávacích institucí, vzdělávací soustavy) se rozumí žádoucí (optimální) úroveň fungování anebo produkce těchto procesů či institucí, která může být předepsána určitými požadavky (např. vzdělávacími standardy) a může být tudíž objektivně měřena a hodnocena (Průcha, 1996). **Nástrojem řízení kvality je evaluace**, která by neměla být vnímána jen jako kontrola, technokratický sběr dat nebo nějaká hierarchizace postupů jednotlivých pracovníků (Rýdl, 1998). Pro objasnění pojmu evaluace je možno použít dvou definic:

1. Evaluace je proces systematického shromažďování a analýzy informací podle určitých kritérií za účelem dalšího rozhodování (Bennet, 1994).
2. Evaluace je systematické zkoumání hodnoty a efektivity určitého předmětu nebo jevu (Joint Committee on Standards for Educational Evaluation, 1994).

V současnosti jsou možné dva přístupy k hodnocení kvality vzdělávání:

1. přístup:

Hodnocení výsledků vzdělávání studenta v danou chvíli a to podle vnějších ukazatelů (např. vzdělávacích standardů). Hodnocení by mělo probíhat vůči vnějším jednotným požadavkům (např. srovnání studentů mezi sebou).

2. přístup:

Spočívá v hodnocení výsledků vzdělávání studentů na konci vzdělávání. Kritériem kvality vzdělávání je spokojenost a naplněnost potřeb (očekávání) studenta.

Hodnocení neboli evaluace vzdělávacího projektu je tedy zjišťování, zpracování a interpretace dat s cílem určit jeho efektivnost. Zjišťování hlavně pedagogické efektivity vzdělávání v programech celoživotního vzdělávání je právě předmětem mého průzkumu.

2 Efektivnost vzdělávání dospělých

Velmi podstatný (i když v dostupné literatuře ne zcela rozpracovaný) se jeví problém zjišťování efektivity vzdělávání dospělých. Při určování efektivnosti výchovy a vzdělávání se hodnotí nejen výsledek, ale i průběh výchovy a vzdělávání, a to z hlediska stanovených a očekávaných cílů i z hlediska návratnosti nákladů vynaložených na tento proces.

Pojem efektivnost vyjadřuje **vztah mezi cíli, výsledky a náklady na výchovu a vzdělávání**. Hodnocení efektivnosti je cílem a současně i prostředkem zvyšování efektivnosti výchovy a vzdělávání. Efektivnost výchovy a vzdělávání je možno hodnotit z více aspektů a stránek a to dle tří druhů efektivnosti:

- ✓ celková sociální efektivnost,
- ✓ ekonomická efektivnost,
- ✓ pedagogická efektivnost.

Skutečnost komplikovanosti hodnocení efektivity vzdělávacích akcí dospělých lze doložit poznatky Kirkpatricka (1991), který vymezuje čtyři úrovně hodnocení efektivity profesního vzdělávání dospělých:

1. **Evaluating reaction** tzn. nejrůznějšími metodami (ankety, dotazníky, interviu) a technikami se zkoumají bezprostřední reakce účastníků na kurz, lektory, jejich názory na učební látku, její využití v praxi atd.
2. **Evaluating learning** tzn. „klasickými“ školskými způsoby (testy, referáty, zkouškami apod.) se zjišťuje, jak dospělí zpracovali prezentované informace, jaké vědomosti a v jaké kvalitě si je osvojili apod.
3. **Evaluating behavior** tzn. sledováním změn chování a jednání jako důsledek výukového procesu. Může se zjišťovat přímo ve výuce prostřednictvím

didaktických metod (hraní rolí, manažerských her, tréninků apod.) nebo v dalších simulovaných situacích jako na nepř. aoutdoor training, assesment centre, divadlo jako vzdělávací prostředek apod.

4. **Evaluating result** tzn. zkoumání naplnění hlavního cíle profesního vzdělávání dospělých. Zkoumá se, zda došlo pod vlivem vzdělávání ke změně produktivity práce, ať již u jednoho pracovníka či u celých pracovních kolektivů.

Další část příspěvku je věnována právě **pedagogické efektivitě** vzdělávání dospělých a to úroveň, která je popisovaná v prvním bodě. Efektivnost pedagogického procesu dospělých je možno hodnotit na základě praktických zkušeností i poznatků vyvozených z experimentů a empirického ověřování určitých teorií a zákonů, například teorie kreativity, teorie problémového vyučování, teorie systémové optimalizace. Při takovém zkoumání se používají metody pedagogicko-psychologického a pedagogicko-sociologického výzkumu i běžné výchovně vzdělávací metody.

Cílem analýzy pedagogické efektivnosti je zjištění, do jaké míry se výsledky určité etapy výchovně vzdělávacího procesu shodují, případně odlišují od stanovených výchovně vzdělávacích cílů nebo hypotéz, ověřovaných teorií a zákonů. Na základě zjištění a analýz, které faktory podmínily pedagogickou efektivnost pozitivně a které negativně, se stanoví podmínky i prostředky optimalizace výchovně vzdělávacího procesu.

Ukazateli pedagogické efektivnosti nejčastěji bývají **kvantita a kvalita změn, ke kterým dochází v procesu výchovy a vzdělávání dospělých**. Efektivní je takový výchovně vzdělávací proces, v němž se dosahuje maximálních výsledků v minimálním čase, při nejmenší námaze a vynaložených prostředcích. Zvyšovat efektivnost procesu výchovy a vzdělávání znamená optimalizovat především vztahy mezi faktory, které podporují efektivnost, tj. zvyšovat vliv cílů, obsahu, metod, didaktických prostředků, učitelů, vychovatelů, účastníků, sociálního klimatu, motivace i organizace výchovně vzdělávacích procesů.

3 Systém dalšího vzdělávání na PdF UP v Olomouci

V oblasti dalšího vzdělávání působí také Pedagogická fakulta UP v Olomouci mimo jiné prostřednictvím činnosti „Centra celoživotního vzdělávání“ (dále jen CCV). CCV je samostatnou katedrou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a v současné době organizuje studijní programy celoživotního vzdělávání dle zákona č. 563/2004 o pedagogických pracovnících a vyhlášky MŠMT ČR č. 317/2005 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Většinu vzdělávacích programů CCV orientuje na další vzdělávání učitelů (od krátkodobých tzn. několikadenních až po tříleté vzdělávací programy). Odbornou garanci vzdělávacích programů celoživotního vzdělávání (dále jen CŽV) zabezpečují jednotlivé katedry PdF UP. CCV působí jako organizační, marketingové, ekonomické a administrativní pracoviště.

Vzdělávání je poskytováno mimo rámec studijních programů a za úhradu. Úhrada vzdělávacích programů je proto možná z účelově vázaných prostředků pro další vzdělávání pedagogických pracovníků nebo z jiné rozpočtové položky. Odbornými garanty programů jsou vedoucí kateder PdF UP.

Výuka probíhá formou prezenčních konzultací v pátek nebo sobotu na PdF UP v Olomouci v kombinaci se samostatným studiem nebo distanční formou. Lektorské týmy však také vyjíždějí za účastníky studia do míst jejich větší koncentrace. V těchto případech výuka probíhá stejnou formou, ale v místě soustředění účastníků. Ke studiu jsou uchazeči přijímáni bez přijímacích zkoušek na základě prověření, zda splňují podmínky stanovené pro přijetí ke studiu.

Nabídka studijních programů celoživotního vzdělávání je zveřejněna a pravidelně aktualizována prostřednictvím webových stránek www.ccv.upol.cz.

Nabídku tvoří především programy ke splnění kvalifikačních předpokladů, ke splnění dalších kvalifikačních předpokladů a také k prohloubení odborné kvalifikace.

Aktuální nabídka programů CCV PdF UP v Olomouci	Počet let
Studium ke splnění kvalifikačních předpokladů	
<i>Studium v oblasti pedagogických věd</i>	
Pedagogické studium učitelů všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů SŠ	2
Pedagogické studium učitelů praktického vyučování a odborného výcviku	2
Pedagogické studium učitelů praktického vyučování	2
Pedagogické studium vychovatelů	2
Pedagog volného času	2
Pedagogické studium učitelů uměleckých odborných předmětů (VV) ZUŠ, SOŠ a konzervatoře	2
Pedagogické studium učitelů uměleckých odborných předmětů (HV) ZUŠ, SOŠ a konzervatoře	2
Pedagogické studium učitelů (NJ) jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky	2
Pedagogické studium učitelů praktického vyučování zdravotnických studijních oborů SŠ	2
Speciální pedagogika	3
Speciální pedagogika - logopedie	2
Speciální pedagogika – surdopedie se zaměřením na znakový jazyk	3
Speciální pedagogika pro učitele praktického vyučování praktických škol	2
Speciální pedagogika pro učitele praktického vyučování nebo odborného výcviku střední školy	2
Speciální pedagogika pro vychovatele	2
Speciální pedagogika pro učitelky mateřských škol	2

Studium k rozšíření odborné kvalifikace	
<i>A) získání způsobilosti vykonávat přímou ped. čin. na jiném druhu nebo stupni školy</i>	
Anglický jazyk – učitelství pro 2. stupeň ZŠ (rozšíření kvalifikace z 1. stupně)	1
Hudební výchova – učitelství pro SŠ (rozšíření kvalifikace z 2. stupně)	2
Německý jazyk – učitelství pro střední školy	2
<i>B) získání způsobilosti vyučovat další předměty</i>	
Anglický jazyk – učitelství pro základní školy	4
Český jazyk - učitelství pro 2. stupeň základních škol	3
Matematika – učitelství pro 2. stupeň základních škol a speciálních škol	3
Pedagogika se zaměřením na školský management	3
Občanská výchova a základy společenských věd	3
Přírodopis – učitelství pro 2. stupeň ZŠ	3
Učit. pro 1. st. ZŠ pro abs. VŠ studia učit. MŠ a pedag. předšk. věku	3
Studium ke splnění dalších kvalifikačních předpokladů	
Studium pro vedoucí pedagogické pracovníky	2
Studium pro výchovné poradce	2
Metodik prevence sociálně patologických jevů	2
Studium k prohlubování odborné kvalifikace	
Anglický jazyk – přípravné studium pro mezinárodní certifikát	1-3
Dramaterapie	1,5
Herní specialista	1,5
Arteterapie	1,5
Biblioterapie	1,5
Muzikoterapie	1,5
Taneční pohybová terapie	1,5
Školský management pro vedoucí pracovníky a učitele mateřských škol	1,5
Německý jazyk – přípravné studium pro mezinárodní certifikát	1-3
Základy logopedie (pro práci s dětmi předšk. a mlad. školního věku)	1,5
Speciální pedagogika pro pedagogy volného času	2
Speciální pedagogika pro učitele, vychovatele, pedagogické a výchovné pracovníky	1
Správní právo při řízení školských institucí	1
Český jazyk pro cizí státní příslušníky - azylanty	1
Český jazyk pro cizí státní příslušníky - podnikatele	1
Matematika s didaktikou pro učitele 1. stupně ZŠ a speciál. škol	1
Základy znakového jazyka	2
Znakový jazyk	1
Paralelní studium	
Speciální pedagogika předškolního věku (Bc.)	2

Speciální pedagogika pro výchovné pracovníky (Bc.)	2
Speciálně pedagogická andragogika (Bc.)	2
Pedagogika – veřejná správa (Bc.)	2
Pedagogika – sociální práce (Bc.)	2
Učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro SOŠ (Mgr.)	3
Učitelství pro 1. stupeň ZŠ (Mgr.)	3
Speciálně pedagogická andragogika – navazující (Mgr.)	1

Zkouška z českého jazyka (včetně přípravy)

Kurzy SIPVZ (Státní informační politiky ve vzdělávání)

Z nabídky programů CŽV je patrné, že velké množství studijních programů je možno vystudovat formou dalšího vzdělávání. Je však pravdou, že tyto programy celoživotního vzdělávání jsou plně hrazené účastníkem a to je mnohdy důvod nezájmu ze strany potenciálních studentů.

Pedagogická fakulta prostřednictvím Centra celoživotního vzdělávání v současné době dle kapacitních možností uspokojuje poptávku po dalším vzdělávání pro 1 366 studentů (předpoklad od září 2007 je již cca 1500 studentů).

4 Pedagogická efektivita v rámci „Pedagogického studia učitelů všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů SŠ“

V empirické části příspěvku uvádím výsledky průzkumu pedagogické efektivity „Pedagogického studia učitelů všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů SŠ“¹ (dále jen „pedagogické studium učitelů“), které realizuje v rámci dalšího vzdělávání učitelů pod odbornou garancí Katedry pedagogiky s celoškolskou působností Centrum celoživotního vzdělávání PdF UP² v Olomouci.

Dvouleté pedagogické studium učitelů má na PdF UP dlouholetou tradici. Původně bylo organizováno jako dálkové studium s minimálním počtem 50 uchazečů. Od roku 1994 bylo studium zásadně inovováno a to za podpory grantu Fondu rozvoje vysokých škol. Tímto vznikl projekt korespondenční formy studia. Účastníci studia pracovali již samostatně se studijními oporami, zasílali vypracované úkoly administrátorovi studia, který je dále předával tutorům. Ke každé disciplíně byla realizována jedna sobotní společná konzultace.

V roce 2004 byla provedena evaluace výše zmíněného studia s cílem získat zpětnou vazbu od absolventů. Hodnocení se zúčastnilo 87 respondentů a to po složení závěrečné zkoušky a obhajoby závěrečné práce. Hodnotil se jednak obsah studia, spolupráce s pedagogy, kvalita studijních opor a také organizace studia.

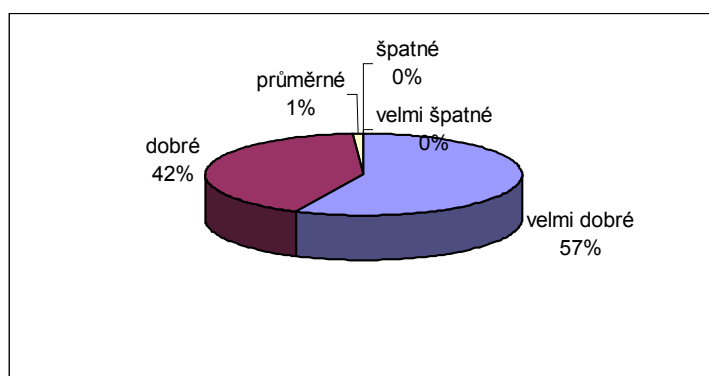
¹ Před rokem 2005 bylo studium realizováno dle platné legislativy pod názvem „Doplňující pedagogické studium pro absolventy VŠ“.

² Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Po obsahové stránce bylo studium hodnoceno z 54 % velmi dobře, 43 % dobře, 2 % průměrně, 1 % špatně a 0 % velmi špatně. Z vyhodnocení bylo patrné, že studenti dle obsahu za nejvíce přínosnou disciplínu považují praxi, psychologii a pedagogiku a také obecnou a oborovou didaktiku. Spolupráce s pedagogy byla hodnocena velmi kladně. Studijní opory byly v průměru ze 60 % hodnoceny velmi dobře.

V oblasti organizace studia bylo hodnocení také převážně kladné, objevovaly se návrhy na zlepšení v oblasti komunikace e-mailem, častější konzultace během studia a v menších skupinách, organizace studia přes web popř. LMS (Learning Management System) apod.

Graf 1. Hodnocení studia jako celku v akademickém roce 2004/2005



Na základě získaných poznatků proběhla optimalizace obsahové, materiální a hlavně organizační stránky studia.

V současné době je pedagogické studium realizováno v čistě distanční formě. Je to studium samostatné, podporované speciálně zpracovanou studijní literaturou (oporami). Distanční studium v maximální možné míře využívá pro vzdělávací proces multimediálních prostředků. Samotné konzultace probíhají formou prezenční výuky nebo tutoriálů a to o sobotách. Na tutoriálech mají studující možnost vzájemně se informovat o studijních problémech, diskutovat o probraném učivu nebo na téma dané tutorem, ale také získat přehled o plnění studijních povinností, o charakteru a nárocích samostatné práce a objasnit si individuální dotazy. K získání pedagogické způsobilosti je zapotřebí si osvojit také praktické dovednosti, proto je do studia zařazena část prezenční výuky. Další informace o průběhu studia (učební plán, anotace předmětů, průvodce studiem, rozvrh konzultací, kontakty na vyučující, přehled témat závěrečných prací apod.) je možno získat na webových stránkách Centra celoživotního vzdělávání www.ccv.upol.cz.

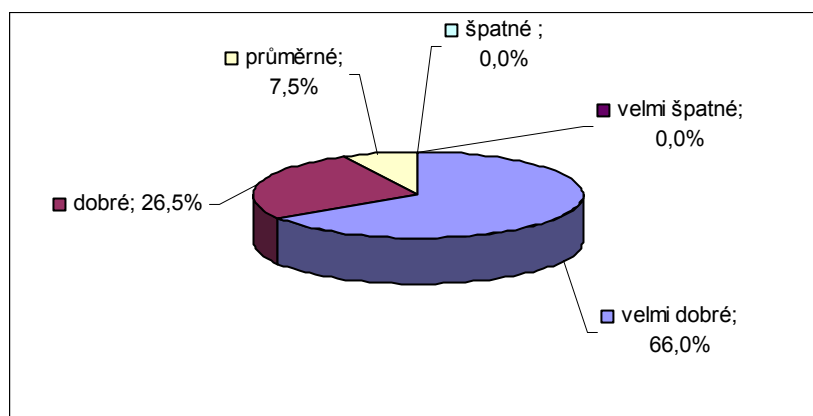
Od akademického roku 2005/2006 byl do tohoto distančního studia zařazen také e-learning a to prostřednictvím LMS Unifor. Není již tedy k zasílání úkolů a komunikaci využíván klasický e-mail, ale přímo systém k řízení studia, který nabízí daleko více možností nejen studujícím ale také tutorům a administrátorům studia. V prvním roce byl Unifor využíván k zasílání úkolů a poskytování zpětné vazby od tutora, k přihlašování

se ke zkouškám popř. tutoriálům a také k samotné komunikaci mezi studentem a tutorem. První reakce studujících i tutorů byly bezesporu kladné, i přestože všichni zúčastnění museli nejdříve projít zaškolením k práci v LMS. K dalšímu zvyšování efektivnosti v oblasti hodnocení organizační stránky výuky přispívá také realizace studia v místě působnosti účastníka studia.

V akademickém roce 2006/2007 byla opět provedena evaluace výše zmíněného studia, a to opět prostřednictvím dotazníkového šetření (obsahově pouze nepatrně rozšířeného). Z výsledků hodnocení studia je možno zjistit, že po obsahové stránce je studium absolventy hodnoceno z 54 % velmi dobře, 37 % dobře, 9 % průměrně, 0 % špatně a 0 % velmi špatně. Obsahové hodnocení tedy oproti hodnocení v ak. roce 2004/2005 nezaznamenalo žádnou větší změnu, jelikož po obsahové stránce nebyly do studia zaváděny téměř žádné inovace.

V předcházejících evaluačních šetřeních byly zaznamenány nedostatky, které se objevovaly především v nespokojenosti studentů s počtem prezenčních konzultací (resp. tutoriálů), s formou komunikace s vyučujícími a s organizátorem studia, s počtem a rozsahem korespondenčních úkolů. Na tyto oblasti hodnocení byly zaměřeny hlubší dotazy v dalším šetření a z výsledků evaluace v ak. roce 2006/2007 vyplynula následující zjištění. S počtem tutoriálů v průběhu studia projevilo spokojenost 88 % respondentů, zbývajících 12 % by uvítalo během studia více prezenčních setkání. V rámci komunikace bylo zjištěno, že 73 % studentů bylo spojeno s formou komunikace prostřednictvím LMS Unifor, 18 % studentů spokojeno nebylo a 9 % na tuto otázku nemá názor. Podobné výsledky se objevily i v oblasti hodnocení počtu a rozsahu korespondenčních úkolů, které vyhovovaly 80,5 % respondentů, 18 % respondentů by uvítalo úkolů méně a 1,5 % respondentů opět na tuto otázku nemělo názor.

Graf 2. Hodnocení studia jako celku v akademickém roce 2006/2007



5 Závěr

Na základě uvedených skutečností je zřejmé, že u testovaného studia nepochybně dochází ke zvyšování pedagogické efektivity a to hlavně vlivem optimalizace faktorů jako je organizace studia, frekvence konzultací, forma výuky, didaktické prostředky apod. Svědčí o tom i studijní výsledky absolventů u závěrečných zkoušek. Také hodnocení studia jako celku dosahuje stále lepších výsledků. Zatímco v akademickém roce 2004/2005 hodnotilo studium jako velmi dobré (tj. na pěti škálové stupnici nejlépe) 57 % respondentů, o dva roky později po optimalizaci studia hodnotilo jako velmi dobré už 66 % dotázaných absolventů studia. Do budoucna bych také ráda ověřila efektivitu dalšího vzdělávání z pohledu využití poznatků v praxi. Víím, že se jedná o téma náročné, v naší literatuře ne příliš frekventované. Proto bych chtěla alespoň zčásti přispět k řešení problému, který je a bude v dalším vzdělávání učitelů stále aktuální.

Literatura:

- BELCOURT, M., WRIGHT, P. C. *Vzdělávání pracovníků a řízení pracovního výkonu*, Praha: Grada, 1998.
- EGER, L., *Personální řízení. Liberec*: Technická Univerzita, 2004. ISBN 8070837993.
- CHRÁSKA, M. *Základy výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1998. ISBN 8070677988.
- KAMIAČ, A. *Ekonomika vzdelania*. Bratislava: Práca, 1971.
- MPSV ČR. *Strategie rozvoje lidských zdrojů pro ČR*. Úřad Vlády ČR. Praha 2003.
- Memorandum o celoživotním učení* (<http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm>)
- MUŽÍK, J. *Androdidaktika*. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 8073570459.
- MŠMT. *Národní program rozvoje vzdělávání v ČR : Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001.
- MŠMT. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR*, Praha: 2001.
- NEZVALOVÁ, D. *Kvalita ve škole*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002. ISBN 8024404524.
- PRÁŠILOVÁ, M. *Vybrané kapitoly ze školského managementu pro pedagogické pracovníky..* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1415-5.
- PRÁŠILOVÁ, M., OBST, O. Zkušenosti s realizací korespondenční formy studia na PdF UP. In *Otevřené a distanční vzdělávání na vysokých školách: Materiály k otevřenému a distančnímu vzdělávání 6/2000*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s.36 – 40. ISBN 80-2440120-7.
- PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. 1995. ISBN 8071787728.
- PRŮCHA, J. *Pedagogická evaluace*. Brno: MU CDV, 1996. ISBN 8021013338.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál. 2002. ISBN 8071786314.
- PRŮCHA, J. *Vzdělávání a školství ve světě..* Praha: Portál. 1999. ISBN 80-7178-290-4.
- SKALKA, J. A kol. *Základy pedagogiky dospělých*. Praha: SPN, 1989. ISBN 8004216366.

Ing. Alena Opletalová
Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Centrum celoživotního vzdělávání
Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc
alena.opletalova@upol.cz